

Kosovska knjiga pamćenja

Prezentacija i evaluacija baze podataka

4. i 6. februar 2015.
Priština, Beograd

Govornici:

Nataša Kandić, koordinatorka projekta Kosovska knjiga pamćenja
Patrick Ball PhD, izvršni direktor Grupe za anлізу podataka o ljudskim pravima
Profesor Michael Spagat, direktor Odeljenja za ekonomiju, Royal Holloway, Londonski univerzitet

Nataša Kandić:

Ja ću govoriti o tome kako smo stvarali bazu podataka *Kosovske knjige pamćenja*, mislim na tim Fonda za humanitarno pravo (FHP) i Fonda za humanitarno pravo Kosova (FHPK), a dr. Patrick Ball i profesor Michael Spagat izneće svoje zaključke i nalaze o kompletnosti i pouzdanosti te baze. Obojica se godinama bave kvantitativnim i statističkim analizama kršenja ljudskih prava u oružanim sukobima, tako da je naša baza bila u pravim rukama. Pre dva dana, u istom sastavu, predstavili smo bazu podataka u Prištini, u amfiteatru Narodne biblioteke. Preko 200 ljudi je prisustvovalo tom događaju. Svima se dopalo kada sam rekla da je baza podataka o žrtvama na Kosovu jedinstven dokument jer su ga zajedno stvarali istraživači, Albanci i Srbi, uprkos granicama, ratu i izvršenim ratnim zločinima, sa visokom motivacijom da zabeleže činjenice, popišu žrtve, i diprenesu stvaranju zajedničke istorije o događajima devedestih godina. Fond za humanitarno pravo je počeo sa dokumentovanjem kršenja ljudskih prava i ratnih zločina odmah nakon osnivanja, u novembru 1992. godine. Odmah nakon toga otvorili smo kancelariju na Kosovu. Kada je u februaru 1998. godine počeo oružani sukob na Kosovu, istraživači FHP-a su bili na terenu. Kancelarija je 2010. godine prerasla u samostalnu nevladinu organizaciju.

U pitanju je zajednička baza Fonda za humanitarno pravo i Fonda za humanitarno pravo Kosovo o ljudskim gubicima u vezi sa ratom na Kosovu u periodu od 1. januara 1998. godine do kraja decembra 2000. godine. Ovu bazu čine izjave svedoka, preživelih žrtava, članova porodica porodica, sudska dokumenata, knjige, medijski izveštaji i druga dokumenta. Baza raspolaže sa 31.600 dokumenata, među kojima 14.612 izjava preživelih svedoka i članova porodica. Svaki podatak je proverljiv. Reč je o empirijskom istraživanju. Na terenu smo uzeli preko 12.000 izjava o 14.000 žrtava, kako stvarnih žrtava, tako i o žrtvama o kojima postoje indicije da su ratne žrtve. Na terenu proveravamo slučajeve tih mogućih žrtava, kako ne bismo propustili nijednu stvarnu žrtvu. Ne verujem da je moguće napraviti bazu podataka koja će svaku stvarnu žrtvu uključiti, ali naš je cilj da svaku indiciju istražimo i budemo sigurno da smo u istraživačkom smislu učinili sve što smo mogli da nijedna žrtva ne bude zaboravljena. Naše istraživanje je ustvari prikupljanje podataka na osnovu tri metode: pomenula sam, najpre, uzimanje izjava, drugo je prikupljanje i analiza sadržaja dokumenata, pre svega dokumenata koji se odnose na lične podatke žrtava, potom sudskih dokumenata o okolnostima smrti, odnosno, nestanka. A treća metoda, koja je još uvek u toku, je kontrola podataka. Šta smo uradili? U fazi, kada smo istraživanjem, preko izjava svedoka, prikupili oko 12.000 izjava, odlučili smo da poredimo podatke o žrtvama sa podacima iz drugih izvora. Izabrali smo četiri velike evidencije o albanskim žrtvama. To je evidencija kosovskog državnog arhiva, čiji je autor Jusuf Osmani, zatim evidencija Demokratskog saveza Kosova, koja se pojavila 2002. godine. Obe, pomenute evidencije sadrže, svaka po 10.000 imena ratnih žrtava. Treću veliku evidenciju, koju smo odabrali za poređenje, sačinio je

norveški humanitarni radnik Josef Martinsen. Reč je o knjizi na engleskom jeziku, s nešto više od 9.000 imena. Četvrta evidencija su podaci Kosovskog odbora za ljudska prava, kosovske nevladine organizacije koja se godinama bavila dokumentovanjem ratnih zločina i drugim povredama ljudskih prava. Njihova dokumentacija i evidencija sadrži imena više od 8.000 žrtava. Sa pripremom faze kontrole podataka počeli smo 2012. godine. Da bismo mogli da poredimo podatke bilo je potrebno da u bazu unesemo izabrane evidencije, a to je zahtevalo dosta vremena i angažovanje stručnog tima za importovanje podataka. Poređenjem smo utvrdili da pomenute četiri evidencije sadrže 3.190 žrtava koje se ne javljaju u našoj bazi podataka. Onda smo, imajući u vidu da je cilj našeg istraživanja potpuni popis stvarnih ratnih žrtava, pored istraživanja i dokumentovanja postojećih ratnih žrtava o okolnostima stradanja, pokrenuli i dodatno istraživanje, proveru statusa prijavljenih žrtava, onih koje nemamo u našoj bazi podataka. Utvrdili smo da se oko 10.000 žrtava poklapaju, ali zahvaljujući tome što smo zanemarili greške u imenima, koje su rezultat mešanja jezika i nekih slova. Do rata, imena u ličnim dokumentima pisana su uglavnom na srpskom jeziku. Posle rata, ljudi su počeli svoja imena da pišu na maternjem jeziku, i pre nego što su dobili nova lična dokumenta. Naišli smo na velike razlike u pisanju imena sa slovima *glj* i *xh*. Proverom na terenu ustanovili smo da je među 3.190 prijavljenih žrtava 488 živih osoba. Znači, prijavljeni su greškom. Utvrđeno je, takođe, da je 151 osoba umrla prirodnom smrću. Zatim, ustanovili smo da se smrt 184 osobe takođe dogodila u toku rata, ali iz potpuno drugih razloga – ne u vezi s ratom. Za 581 osobu utvrdili smo da su stvarne ratne žrtve, za 715 i pored dva, tri i više pokušaja u mestima navodnog stradanja, u mestima navodnog prebivališta, u mestima navodnog rođenja, u razgovoru sa službenicima opštine, lokalnim odborima političkih partija, zatim matičarima, nismo uspeali da dođemo do podatka o tome da li su osobe sa tim imenima uopšte postojale. Otkrili smo slučajeve da se jedna stvarna žrtva javlja pod dva i tri druga imena.

Osim toga, našli smo takođe na preko 300 imena žrtava u knjigama raznih autora, udruženja, privatnih lica, i to tako da se jedno ime pominje samo jednom, i to bez izvora informacije o žrtvi. Dodatno, pronašli smo još 250 imena, srpskih i albanskih žrtava, koja se pominju u medijskim izveštajima, bez podataka o izvoru informacije. Naći osobu po imenu koje se samo jednom javlja, i to u jednom izvoru, je težak, često i nemoguć zadatak. Ali je u vezi sa našim ciljem da nijednu žrtvu ne zaboravimo.

Konačno 31.600 dokumenata nepobitno, nedvosmisleno potvrđuju smrt i nestanak 13.535 ljudi. Na monitoru možete videti svako od 13.535 imena sa svim ličnim podacima i sa podatkom o tome da li je reč o civilu ili je reč o pripadniku oružane formacije. Utvrdili smo da je tokom rata u 1998. godini život izgubilo ili nestalo u vezi sa ratom 2.156 ljudi, i to 1.100 albanskih civila, 132 civila srpske nacionalnosti, 46 civila Roma ili drugih nealbanaca. Utvrdili smo da je te godine poginulo 703 pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova i 175 pripadnika Vojske Jugoslavije i MUP-a Srbije. U periodu od 1. januara do 14. juna 1999. godine... izabrali smo 14. juni kao poslednji dan oružanog sukoba zato što se tog dana dogodio zločin u kojem su ubijeni civili i smatrali smo da je važno uključiti i te žrtve u vreme oružanog sukoba. U tom periodu, mislim na period NATO kampanje, život je izgubilo ili nestalo u vezi sa ratom 10.120 ljudi, od kojih je 758 izgubilo život u NATO napadima. VJ/MUP Srbije je odgovorna za smrt oko 7.000 Albanaca civila, a OVK za smrt oko 200 civila srpske nacionalnosti. U istom periodu život su izgubila i 172 civila Roma. Od januara do juna 1999. godine, stradala su 1.354 pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova i oko 860 pripadnika Vojske Jugoslavije i MUP-a Srbije. Postkonfliktno nasilje – to je period nakon povlačenja snaga bezbednosti Savezne Republike Jugoslavije, dolaska međunarodnih snaga na Kosovo do kraja decembra 2000. godine. Taj period smo izabrali prateći učestalost nestanka i ubistava Srba, Roma i drugih nealbanaca, uključujući takozvane lojalne Albance. Imenom i prezimenom utvrdili smo da je u tom periodu život izgubilo ili nestalo u vezi sa ratom 1.257 ljudi: 717 Srba, 307 Albanaca, 233 Roma i drugih nealbanaca. Ono što nama preostaje jeste to da završimo sa kontrolom podataka i proverama statusa još oko 2.000 žrtava,

koje se ne nalaze u našem registru stvarnih ratnih žrtava. Osim toga, preostaje da objavimo još tri toma *Kosovske knjige pamćenja*, sa narativom o svakoj pojedinačnoj žrtvi.

Koji su drugi dobri razlozi za korišćenje ove baze podataka? Podsećam vas na suđenje pripadnicima *Škorpiona* za streljanje šestorice zarobljenika iz Srebrenice. U ovoj bazi podataka nalazi se jedan video-dokaz, koji spada u najvrednije video-dokaze. Taj snimak, korišćen je u dva suđenja. Na osnovu njega, u Srbiji osuđeni su pripadnici *Škorpiona* za streljanje šestorice Muslimana iz Srebrenice, a u Hrvatskoj, jedan pripadnik *Škorpiona*. Ova baza podataka je postala veliki izazov za istraživače koji se bave ljudskim gubicima. Preko web stranice *Kosovske knjige pamćenja* dnevno primamo poruke i molbe za korišćenje podataka u naučne svrhe. Zahvaljujući ovoj bazi podataka, Fond za humanitarno pravo je napravio dosijee o 549. motorizovanoj brigadi, 125. motorizovanoj brigadi, o 37. odredu motorizovane brigade Vojske Jugoslavije, dosije *Diković*, dosije *Rudnica*. Svedoci smo da predstavnici državnih institucija u Srbiji žestoko kritikuju dosije *Diković* i dosije *Rudnicu*. Ovo je prilika da naglasim da nevladine organizacije koje se bave dokumentovanjem zločina imaju obavezu da kad god nađu da ima indicija da je neko ko je bio na visokoj poziciji u vojsci, policiji ili u civilnoj vlasti umešan u donošenje odluke o izvršenju zločina ili da su na teritoriji u njegovoj vlasti izvršeni brojni ratni zločini da o tome javno govore, da te visoko pozicionirane ratne vođe izlože javnoj radoznalosti i sramoćenju, da zahtevaju njihovo udaljavanje s javnih pozicija i procesuiranje. Mi imamo tu privilegiju da je Haški tribunal, nasuprot državama na teritoriji bivše Jugoslavije, ostavio bogato nasleđe – građu dokumenata koje su proizvele, stvorile vojske i policije. Nikad ih nijedna nevladina organizacija ne bi ih mogla dobiti upućivanjem zahteva policiji i vojsci. Ali, zahvaljujući Haškom tribunalu sva ta dokumenta su javno dostupna. Ne samo nevladinim organizacijama, ne samo Fondu za humanitarno pravo, ne samo Fondu za humanitarno pravo Kosova, nego domaćim tužilaštvima za ratne zločine, svim ljudima, građanima koji hoće samostalno da donose zaključke o tome šta se dogodilo u prošlosti. I ono što je, rekla bih, najvažnije, a pominjem to na kraju, jeste činjenica da je *Kosovska knjiga pamćenja* deo jednog većeg projekta, većeg događaja. Ne tiče se samo Srbije nego svih zemalja učesnica u ratovima, počevši od 1991. godine. Postoji ogromna koalicija okupljena oko ideje o osnivanju Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i žrtvama u ratovima na teritoriji Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Kosova, Slovenije i Makedonije. Ta naša ideja je naišla na dobru javnu podršku, ali i na konkretnu političku podršku. Mi smo imali situaciju da su pre godinu dana svi predsednici država, zemalja u regionu, izuzev Slovenije, delegirali svoje izaslanike za REKOM i da su oni godinu dana radili na pregledu Statuta REKOM koji je sačinila regionalna koalicija, sastavljena od 2.000 organizacija civilnog društva. Izaslanici za REKOM napravili su određene izmene tog dokumenta, koje je Koalicija za REKOM, u novembru 2014. godine, podržala kao značajno unapređnje svog predloga Statuta. Međutim, razlika između civilnog društva i državnih institucija ponekad je tolika da se čini da je nepremostiva. Organizacije civilnog društva stalno su u situaciji da mole za sastanak, da se raduju ako sekretarica ne kaže: “Danas nije tu, zovite sutra“. A sutra, opet: „Zovite sutra“. Ponekad zovemo i po mesec dana kako bismo ugovorili sastanak sa predstavnikom neke državne institucije. Osim toga, budući da je reč o regionalnoj inicijativi, uvek smo u panici od izbora u regionu, a svake godine su ili predsednički ili parlamentarni, ili i jedni i drugi zajedno. U praksi to znači da podrška jednog predsdnika traje koliko njegov mandat. Sa izborom novog predsednika, Koalicija za REKOM je ponovo na početku. Profesor Žarko Puhovski, javni zagovarač REKOM-a kaže da će, izborom Kolinde Grabar Kitanović, on ponovo morati da gradi ono što je već najmanje tri puta postigao.

Krajem ovog meseca imaćemo u Sarajevu sličnu konferenciju za štampu na kojoj će biti predstavljen projekat dokumentovanja logora i drugih zatočeničkih mesta u Bosni i Hercegovini. To, takođe, spada u zadatke koje bi trebalo REKOM da obavi ako bude osnovan. Sa ovakvim projektima, nevladine organizacije pomeraju granice saradnje sa državnim institucijama, ali i direktno doprinose

uspostavljanja pravde za nedela počinjena u prošlosti i stvaranju zajedničkog društvenog sećanja. Ja hoću čvrsto da verujem da je podrška premijera Srbije i predsednika Srbije, podrška osnivanju Regionalne komisije, čvrsta i da je neće menjati dnevni politički događaji. Potrebno je da znamo svako ime ratne žrtve nezavisno od toga koliko je na kojoj strani bilo žrtava. Svi su jednaki u smrti i to nam je potrebno zbog nas, zbog drugih, zbog budućih generacija, zbog sprečavanja manipulacija, a brojevima je najlakše manipulirati, i hoću da verujem da ćemo jednog dana ovde biti u situaciji da kažemo da smo uprkos raznim situacijama, preprekama, kritikama, napadima, da smo uspjeli jednom na ovom Balkanu da znamo ko su ljudi koji su izgubili živote u ovim ratovima. Dajem reče doktoru Patricku Ballu da iznese svoje nalaze, zaključke i preporuke u vezi sa bazom podataka Kosovske knjige pamćenja.

Dr Patrick Ball:

Ovo je veoma važna i dragocena baza visokog kvaliteta. Dozvolite mi da vam kažem zašto to mislim, i na čemu temeljim svoj zaključak. Bavim se podacima o ljudskim gubicima već 24 godine. Za to vreme učestvovao sam u stvaranju baza podataka i statističkim analizama obrazaca smrtnosti među žrtvama u više od 30 zemalja. Radio sam za četiri međunarodna krivična tribunala, dva nacionalna tribunala za ratne zločine, četiri misije UN, devet komisija za istinu, i puno, puno nevladinih organizacija iz svih delova sveta. Tokom svoje karijere video sam na stotine različitih baza podataka. Moje stručno mišljenje jeste da je ovo jedna od najboljih baza te vrste koju sam ikada video. Pre svega, pouzdana je i kompletna, odnosno skoro potpuno kompletna. Ukratko ću vam obrazložiti i zašto to mislim.

Naš izveštaj je inače veoma detaljne i tehničke prirode, i dostupan je na veb stranici Kosovske knjige pamćenja, tako da ga možete skinuti i detaljno pregledati. Međutim, danas bih samo želeo da vam predstavim par najvažnijih i veoma konkretnih primera koji ilustruju kako smo zapravo došli do zaključka da je ova baza podataka pouzdana i kompletna. Na početku, moj kolega Julle Krüger i ja posetili smo Fond za humanitarno pravo četiri puta, i tamo smo razgovarali sa članovima tima koji sprovodi istraživanje i rukovodi bazom. Ispitivali smo tehnologiju baze i sprovedeli brojne deskriptivne i statističke analize, posmatrali smo broj dokumenata za pojedinačne žrtve, i, što je možda najvažnije, uporedili smo bazu podataka FHP-a sa deset drugih baza ljudskih gubitaka na Kosovu u relevantnom periodu. Hteo bih sada da vam navedem par veoma konkretnih primera o tome kako smo došli do naših zaključaka. Prvo, mislim da je veoma važno imati u vidu da o svakoj prijavljenoj smrti postoji više izvora informacija, ali o tome ću detaljnije govoriti malo kasnije. Nataša vam je već objasnila da je svaka pojedinačna smrt koja se nalazi u bazi prethodno detaljno istražena. To, dakle, nisu glasine, već navodi potvrđeni istragama koje su obavljene na veoma profesionalan način. Na osnovu sprovedene analize i poređenja baze podataka *Kosovske knjige pamćenje* sa drugim bazama, smatramo da su u njoj popisane skoro sve žrtve iz tog perioda. Osvrnuću se prvo na analizu broja dokumenata za svaku pojedinačnu žrtvu. Sva tri grafikona pokazuju koji je broj izvora dostupan za koliko žrtava. Na ovom vijugavom grafikonu u gornjem levom uglu možete da vidite da funkcija, u svojoj najvišoj tački, pokazuje otprilike 10 izvora po žrtvi, koje su predstavljene na horizontalnoj osi. To sugeriše da je najčešći broj izvora po jednoj žrtvi 10. Dakle, to je u ovoj bazi u proseku 10 nezavisnih izvora informacija o svakoj pojedinačnoj žrtvi, što je zaista puno informacija o pojedinačnom slučaju, i ja nikada do sada nisam video tako intenzivno dokumentovanu bazu podataka. Primetićete i da za neke žrtve postoji 15, 20 ili čak 25 nezavisnih izvora informacija, i

smatram da je to zaista izvanredno. Možda će vam biti korisno i interesantno da uporedite grafikone u gornjem levom uglu sa druga dva grafikona koji se ovde nalaze. Grafikon B u gornjem desnom uglu prikazuje broj izvora o potencijalnim žrtvama, odnosno o žrtvama čija su imena poznata Fondu za humanitarno pravo ali čiji status ratnih žrtava još uvek nije potvrđen. Primetićete da o nepotvrđenim žrtvama postoji znatno manje izvora, što možda deluje i logično jer potvrda verovatno zahteva više izvora. U svakom slučaju, verujem da poređenje ova dva grafikona može da vam omogući da razumete, na čisto statističkom nivou, mnoštvo detalja i discipline koje je FHP doneo ovom projektu. Na kraju, na grafikonu u donjem redu vidimo broj izvora o onim žrtvama za koje je potvrđeno da „nisu ratne žrtve“, odnosno da su stradale u nesrećama, od bolesti ili usled uzroka koji nisu u vezi sa ratom. I za svaku od njih u proseku postoji više od jednog izvora, ali ni izbliza onoliko koliko ih ima za druge žrtve, jer je za potvrdu smrti neke osobe u saobraćajnoj nesreći ili usled bolesti potrebno i manje informacija. To je, znači, jedna od nekoliko vrsta analiza iz našeg izveštaja, na osnovu kojih smo zaključili da su podaci iz baze podataka *Kosovske knjige pamćenja* zaista pouzdani. Međutim, tu se sada postavlja jedno drugo pitanje koje je nama statističarima takođe veoma interesantno. Naime, da li je baza kompletna, odnosno, da li postoje žrtve koje njome nisu obuhvaćene? Smatramo da verovatno postoji par takvih žrtava., Ova tabela je veoma komplikovana, i zato ću vam sada pojasniti samo jedan njen mali deo, ovaj u donjem desnom uglu tabele, na samom kraju. Ukoliko vas interesuju svi detalji, uputiću vas na ceo izveštaj koji smo napisali; u njemu je to Tabela 6.2. Poenta ove tabele, odnosno poenta na koju bih želeo da vam skrenem pažnju, jeste da ovih pet izvora koji su navedeni na kraju izveštaja uopšte nisu bili dostupni timu Kosovske knjige pamćenja tokom rada na projektu. Reč je o izvorima kojima sam ja imao pristup kao ekspert Haškog tribunala i na osnovu svog prethodnog rada u toj oblasti. U pitanju su baze ljudskih gubitaka o sukobima kojima – a to je, opet, veoma važno naglasiti – Fond za humanitarno pravo nije imao pristup. To je korisno znati jer smo, imajući uvid u te baze, bili u stanju da ih uporedimo sa bazom KKP, i na taj način utvrdimo da li sadrže i neke žrtve koje tim KKP nije dokumentovao. Kao što možete da vidite u poslednjem redu u krajnjem desnom uglu, u njima smo pronašli samo veoma mali broj žrtava koje tim KKP nije već detaljno dokumentovao na način koji sam ilustrovao prethodnim slajdom, što je zaista izvanredno. Reč je, dakle, o veoma malom broju žrtava koje nisu bile obuhvaćene bazom KKP, i na osnovu toga zaključujemo da je broj dodatnih žrtava koje tim KKP nije već dokumentovao – zaista veoma mali. Kao što je Nataša već pomenula, takve žrtve sigurno postoje, ali njihov broj ne menja ukupan broj stvarnih žrtava. Da zaključim – ova baza nudi pouzdan i skoro kompletan popis žrtava sukoba na Kosovu u periodu od 1998. do 2000. godine, i ja je, snažno i bez ikakvih rezervi, preporučujem kao temelj za buduće akademske i naučne analize, izgradnju istorijskog sećanja, očuvanje i potvrdu sećanja na sve one koji su u sukobu ubijeni, kao i brojne druge mehanizme tranzicione pravde, uključujući i svaki dalji popis žrtava. Želim da čestitam FHP-u i FHP-u Kosovo na ovom izvanrednom postignuću. Zahvaljujem se Nataši i još jednom čestitam obema grupama na ovom izuzetnom poslu. Bila mi je čast što smo protekle dve godine sarađivali u njenoj evaluaciji. Hvala vam puno.

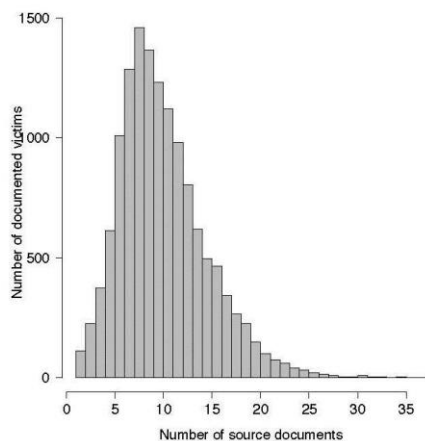
Izveštaj P. Balla i J.Krüger:

- zasnovan je na četiri posete FHP-u
- 64 strane, sa tabelama i grafikonima
- razmatra tehnologiju baze podataka
- opisuje statistiku
- poredi bazu KMB sa 10 drugih baza
- Analizira dokumentaciju prema žrtvama

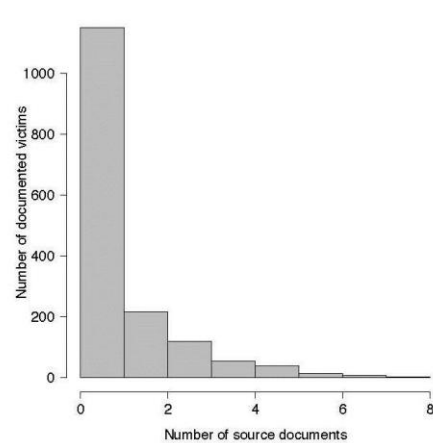
Zaključci:

- Baza podataka je vrlo visokog kvaliteta
- Svaka utvrđena smrt potiče iz više izvora
- Svaka smrt je detaljno istražena
- Gotovo sve žrtve su obuhvaćene

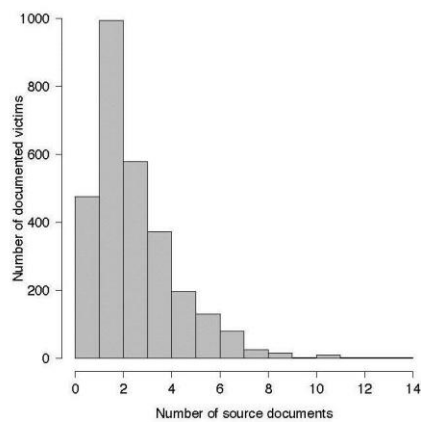
Extensive documentation: source per death

(a) War victims

(b) Potential victims

(c) Not war victims

Figure 5.1: Frequency distribution of source document counts per victim, by victim category.

We conclude that there are very few remaining undocumented war deaths

Table 6.2: Outcomes of three-step record linkage process, and singleton analysis.

Source	A-singletons ^a	HRDAG ^b (Sample) ^c	Matched	(%)	H-singletons I ^d	HLC (Sample)	Matched	H-singletons II ^e
ICRC	63	63 FE	58	92.1	5	5 FE	5	0
OMPF	125	100 RS	53	53	47	10 RS	10	0
OSMN	621	–	–	–	621	60 RS	60	0
MWHK	732	100 RS	64	64	36	10 RS	10	0
LDK	1269	100 RS	59	59	41	10 RS	10	0
ICMP	42	42 FE	39	92.6	3	3 FE	1	2
HRW	125	125 FE	67	53.6	58	10 RS	8	2
ABA	207	207 FE	117	56.5	90	15 RS	8	7
EXH	272	208 AS ^f	146	70.2	62	10 RS	7	3
OSCE	814	200 RS	111	55.5	89	15 RS	12	3

^aSingletons remaining from automated matching.

^bNumber of singletons reviewed by HRDAG.

^cThe type of sample can be a full enumeration (FE), a random sample (RS), or an arbitrary sample (AS).

^dSingletons resulting after HRDAG's first round of hand-matching.

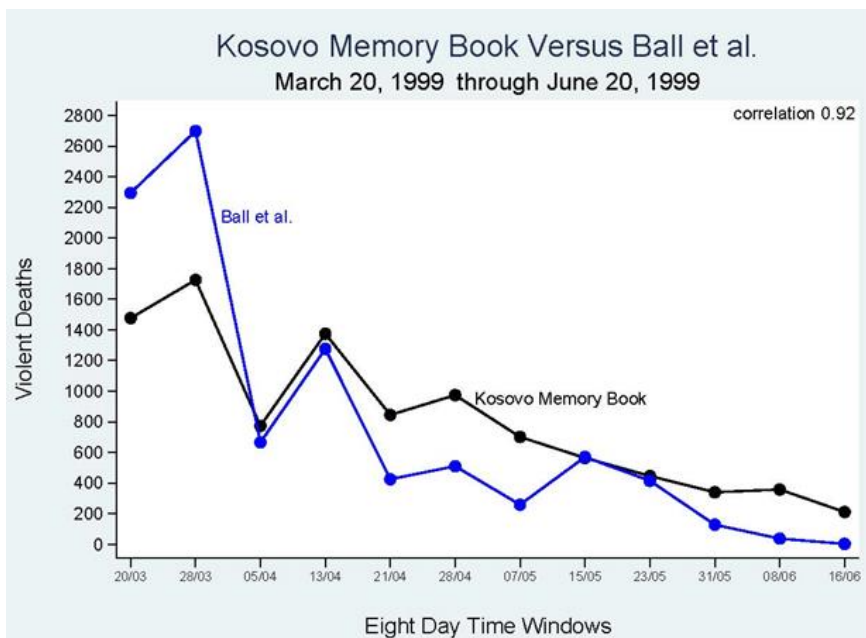
^eSingletons remaining after HLC's second round of hand-matching.

^fA random sample of 100 EXH singletons was drawn, but an additional, arbitrary selection of 108 singleton records was also examined.

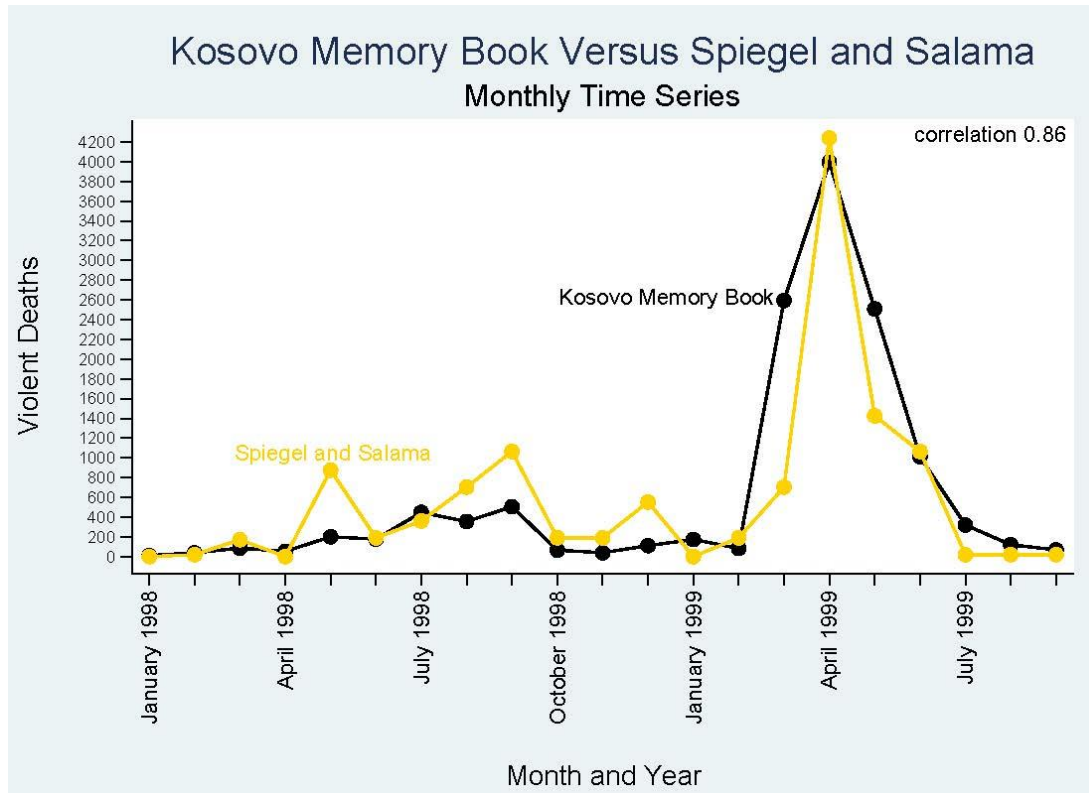
Prof. Michael Spagat:

Postoji jedna organizacija, *Projekat svaka žrtva*, koja se zalaže za svet u kojem nijedna žrtva sukoba neće ostati nepopisana. Iz te perspektive, baza podataka *Kosovske knjige pamćenja* jeste postignuće za primer, i verovatno najveće postignuće u tom duhu do sada. Ono o čemu ću danas govoriti jeste zapravo nastavak teme dr Balla o tome da je baza podataka *Kosovske knjige pamćenja* jedna sveobuhvatna baza. Mi ovde zapravo imamo zaista jedinstvenu priliku za procenu i poređenje, jer se ispostavilo da o broju ubijenih u ovom sukobu već postoje dve različite statističke procene, sprovedene na osnovu potpuno različitih metodologija. Tako mi ovde sada imamo tri odvojena projekta koji se bave ljudskim gubicima u ratu na Kosovu. Jedan od njih je i *Kosovska knjiga pamćenja*, čiji je pristup zasnovan na iscrpnom dokumentovanju svakog pojedinačnog slučaja, od osobe do osobe. Dakle, dokumentovanje svih žrtava, jedne po jedne. Ova druga dva projekta koriste statističke tehnike za procenu ukupnog broja smrti bez tog detaljnog dokumentovanja, od osobe do osobe. Mislim da je većina ljudi upoznata sa metodom prvog projekta, s obzirom na to da je reč o istom metodu koji se koristi i u političkim anketama. Ovaj metod podrazumeva da prvo nasumično odaberete određeni broj domaćinstava (u konkretnom slučaju reč je o 1.197 domaćinstava na Kosovu), zatim u svakom od njih obavite intervju koji sadrže pitanja o broju smrti u tom domaćinstvu, i na kraju utvrdite procenat ubijenih u intervjuisanim domaćinstvima. Na osnovu toga formirate procenu ukupnog broja ubijenih u čitavoj zemlji. To znači da, ukoliko je u posmatranim domaćinstvima ubijen jedan procenat ukućana, na osnovu toga onda procenjujete da je ubijen jedan procenat čitave populacije. Tim metodom ispitivanja domaćinstava dobijena je procena o ukupno 12.000 nasilnih smrti u sukobu na Kosovu. Ovaj broj je zapravo puno bliži broju od 13.535 ratnih žrtava, utvrđenih projektom *Kosovske knjige pamćenja* nego što se to na prvi pogled čini, jer ovo ispitivanje obuhvata samo period od februara 1998. do juna 1999. godine, a ne do kraja 2000. godine, kao u slučaju *Kosovske knjige pamćenja*. Međutim, ta dva skupa brojeva zapravo su još bliža nego što ovo poređenje sugerise. Pogledajte sada poređenje po mesecima. Možete videti da je *Kosovska knjiga pamćenja* obeležena crnom bojom, a brojevi dobijeni na osnovu ispitivanja domaćinstava žutom, i fascinantno je koliko blizu ti brojevi prate jedni druge. Pri tome treba imati u vidu da su mesečne procene dobijene tehnikom ispitivanja domaćinstava veoma podložne nasumičnim varijacijama i fluktuacijama, tako da ne treba ni očekivati da se tačno poklapaju sa brojevima dobijenim na osnovu dokumentovanja pojedinačnih slučajeva. Ovu sliku i slična poređenja možete videti i u izveštaju koji je u celosti dostupan na sajtu *Kosovske knjige pamćenja*. Zatim imamo još jednu statističku procenu koja koristi potpuno različite metode. Igram slučaja, osoba koja je sprovodila ovu procenu jeste Patrick Ball, koji sedi levo od mene. Ova tehnika se često koristi za merenje populacija divljih životinja, i veoma se razlikuje od tehnike ispitivanja domaćinstava. Ideja u korenu ove tehnike je sledeća: zamislite prvo da pokušavate da izmerite ukupan broj riba u nekom ribnjaku. Zatim zamislite da imate mrežu, da ste je bacili u ribnjak i uhvatili određeni broj riba, koje ste potom obeležili i vratili nazad. Kasnije, kada se vratite i ponovo bacite mrežu, izbrojaćete uhvaćenu ribu i, što je veoma važno, koliko je obeleženih riba uhvaćeno prilikom tog drugog zabacivanja mreže. Intuitivno, ukoliko je procenat obeleženih riba nakon drugog zabacivanja

mreže veliki, zaključićete da ste prilikom oba pokušaja uhvatili većinu riba u ribnjaku. Ukoliko je broj obeleženih riba mali, zaključićete da ste prilikom bilo kog od ta dva pokušaja uhvatili samo mali procenat ukupnog broja riba, i tu se zatim primenjuju određene statističke tehnike za procenu ukupnog broja. Sigurno se sada svi pitate na koji način je to ovde relevantno. Ideja je ova – s obzirom na to da postoji više različitih organizacija koje se bave popisom imena žrtava u sukobu, vi možete da uporedite sva imena sa njihovim spiskovima, što je zapravo analogno tom poređenju uhvaćene ribe nakon dva zabacivanja mreže. To je, dakle, ideja iza ove tehnike. Njenom primenom, dr Ball i njegove kolege došli su do procene od 10.500 smrti u ratu na Kosovu. Opet, ta procena puno je bliža ciframa iz *Kosovske knjige pamćenja* nego što se to na prvi pogled čini, s obzirom na to da se odnosi samo na period od 20. marta do 12. juna 1999. godine. Sada ću vam pokazati još jednu sliku. Ovo ovde nisu meseci već periodi od po osam dana, što samo dodatno otežava davanje bilo kakve procene koja će se tačno poklapati sa obrascima dobijenim na osnovu dokumentovanja pojedinačnih slučajeva. Mi ovde zapravo imamo jedno izvanredno poklapanje, posebno imajući u vidu nasumičnost koja prati sve takve uzorke, odnosno procene. Ja sugerisem da sve to zajedno, uključujući i argumente koje vam je pre nekoliko minuta predstavio i dr Ball, navodi na zaključak da je reč o gotovo sveobuhvatnom popisu svake pojedinačne žrtve sukoba. Nikada ne možemo reći da imamo potpuno kompletan spisak, jer uvek postoji mogućnost da će se pojaviti novi dokazi o nečijoj smrti, međutim, zaista se stiče utisak se da je ova lista praktično sveobuhvatna. Hvala vam najlepše.

Nalazi: Istraživanjem je obuhvaćeno 1.197 domaćinstava u kojima žive 8605 ljudi. Od februara 1998. godine do juna 1999. godine, 67 od 105 smrtnih slučajeva u uzorku stanovništva mogu se pripisati traumi ratom, što odgovara 12.000 smrtnih slučajeva u ukupnoj populaciji.

Preko statističkih analiza ovih podataka dolazi se do zaključka da je oko 10,500 Albanaca ubijeno između 20. marta i 12. juna 1999. godine, sa 95 odsto intervala pouzdanosti od 7.449 do 13.627. Ova procena je konzistentna sa drugim, koje su napravili politički, pravni i posmatrači iz kruga naučnika.